
HEIDEGGER, NASR VE HODGSON: GELENEKLE YENİDEN YÜZLEŞME

*

*Mustafa Armağan**

ÖZET

Gelenek modern bir fenomendir ama modern bir olgu değildir. Modernlikle mücadele sırasında gündeme gelen bir kategoridir ve bu yüzden de hep modernlik açısından ele alınmış, modernliğin ne kadar pozitif özellikleri varsa gelenek bunun negatif özelliklerini bünyesinde toplamıştır. Oysa gelenek ile modernlik arasında özellikle sosyolojinin kurmaya çalıştığı bu efendi-köle ilişkisi artık her ikisini de eşit bir düzleme çekecek tartışmalarla yeniden şekillenmeli ve aralarında su geçirmez duvarlar olmadığı, hatta geçişken kategoriler oldukları ısrarla vurgulanmalıdır. Bir kere bu bakış açısı değişikliği yapıldıktan sonra her iki kategori de "likit" hale gelecek ve birbirini sürekli kurdukları gibi daha dinamik bir kavrayışa ulaşılacaktır. Yazar, 1994'den beri sürdürdüğü bu tartışmaları üç düşünürün, Heidegger, S. H. Nasr ve M. Hodgson'ın perspektiflerini karşılaştırarak bir hesaplaşmaya dönüştürmek amacındadır; geleneğin eski'ye postulanma çabalarına karşı bir hesaplaşmaya.

Anahtar Kelimeler: Gelenek, gelenekselcilik, modernite, din

* Araştırmacı-yazar.

GİRİŞ

"Gelenek" deyince ilk yükleneyeğimiz kapıda şu soru yazıyor olmalıdır: Gelenek özcü (*essentialist*) bir veri midir yoksa kurgulanmış veya imal edilmiş bir gerçeklik mi? Bir başka şekilde sormayı denersek, geleneği bedihî (kendiliğinden belli: *self-evident*) bir veri olarak mı alıyoruz yoksa insanoğlu eliyle gerçekleştirilmiş bir inşa olarak mı? Kısacası, bir "şey" midir gelenek yoksa bir "yorum" mu?

Evet, hepimiz bir miras ve gelenek içine doğarız. Hepimiz bir şekilde geçmiş nesillerin bize devrettiği bir *aura* içinde soluk alıp veririz. Bizi "biz" yapan pek çok unsuru bizden önceki nesillerin karnına borçluyuz; bu açık.

Açık mı? O kadar da 'açık' bir resim olduğunu sanmıyorum bunun. Bizi epeyce uğraştıracak bir düğümü açmaya çalışalım mı bir yandan?

HEIDEGGER'İN CANLI GELENEĞİ

"Kendiliğinden belli" (apaçık) bir şey olabilir mi gelenek? Öyle olsaydı şayet, bunca tartışmaya gerek duyulur muydu hiç? Yoksa zaten "apaçık" olan şeyler mi bizi körleştirir? Duyurgalarımızın cidarı, bu hep yanı başımızda olduğunu zannettiğimiz "şeylere", yani geleneksel unsurlara karşı bir tür nasır mı bağlamıştır?

Geleneği apaçık bir "şey" olarak ele alan görüşler onu şeyleştirdiklerinin, metalaştırdıklarının ve hayattan kopardıklarının farkındalar mı acaba? Olmuş bitmiş ve belirsiz bir geçmişte şekillenmiş, değişmeyen ve hatasız bir yolla elden ele devredilerek bugüne, yani modernlik öncesi yıllara kadar gelen anti-modern bir gelenek tasavvuru (GEL'mekten GELENEK), artık bize çok az şey söylemektedir. Çünkü bu bakışın modernlik ve gelenek kavrayışının büyük ölçüde "modern" olduğunu, kendileri de modern inşalar olan sosyoloji ve sosyal teoriye çok şeyler borçlandığını biliyoruz.

Kestirmeden söyleyecek olursak, bugün bize sunulduğu haliyle *gelenek*, *modern bir fenomendir*.

Meseleyi açıklamak yerine iyice karmaşık ve gölgeli bir alana doğru sürdüğümün farkındayım. Nasreddin Hoca evde kaybettiği anahtarın evin içinde değil, dışarının aydınlığında aramayı tercih ediyordu. Biz tersini yapacağız. Aydınlıkta bize "apaçık" görünen bu kavramı, görünmeyen loşluğun içerisinde tanımaya çalışacağız.

Önce Heidegger'in kayalıklarına açılalım biraz. Çünkü Heidegger'e göre varlığın kendine mahsus hâli, en başta kendisine nihândır. Geleneğin kendi-

sine gizli kalmış boyutu yani.

Ontik ve ontolojik... Heidegger'in lügatinde 'Varlık' (*Dasein*) ve varlık (*Sein*) kadar hayatî iki kavram.

Ontik düzeyde, der Heidegger, geleneğin pasif alıcılarıyızdır. Gelenek ontik düzeyde geçmişten bugüne, elden ele devredilmiş olan kadim kültür hazinelerinin üst üste konulmuş bir yığıntısıdır. Mesela Batı felsefesi, Parmenides'ten bu yana varlığın anlamını kavramsallaştırmaya çalışan bir pratik olmuştur. Eflatun ve Aristo'dan başlayan, Latin felsefesine, oradan da Ortaçağ Hıristiyanlığına intikal eden ve ardından Descartes ve Kant'tan geçerek bizlere kadar "gelen" bir şey olarak görürüz bu felsefi pratiği. Oysa Heidegger'e göre burada halihazır (*present*) esas alınmış ve bütün bu süreç bugüne göre anlaşılması ve kurgulanmıştır.

Heidegger'e göre ontolojik düzeyde gelenek bambaşka bir yüzle karşımıza çıkmaktadır. Bu düzeyde halihazır (*present*), Batı felsefesinin Kutsal Kâse kadar zehirli kâsesidir. Zira geleneksel "halihazır" anlayışı, geleneğin halihazırını anlamamızın önündeki bir engel olabilir. Sanki bizim geleneğin esasını görmemizi perdeleyemez mi, zamanın "bugün" dediğimiz dilimi? Kadim kültürel miras anlamındaki ontik gelenek görüşü, geleneğin içindeki asıl dinamiği görmemizi engelleyebilir. Nitekim Batı felsefesi tarihini yukarıdaki gibi ele almak binlerce yıl boyunca varlığın anlamı sorununu unutturmuştur.

Heidegger'e göre bir geleneği tevârüs etmek, onu yad etmekle aynı şey değildir. Aslında tam tersi geçerlidir. Bir mirası, onu teslim almakla ve ona gelecekte yeni bir açılım yapma imkânı sağlamakla temellük edersiniz; onu körü körüne takip etmekle ve ne yapıp edeceğinizi geçmişten istihrac etmekle değil.

"Böylece gelenek efendi haline gelince 'aktardığı' şeyi o kadar ulaşılmaz kılar... onun üstünü daha çok örtmüş olur. Gelenek bize aktarılan şeyi alır ve onu "apaçıklık" (*self-evidence*) katına yükseltir; elden ele bize devredilen kategori ve kavramların kısmen orijinal olarak kendisinden çıkartılmış olduğu aslı 'kaynaklara' ulaşmamızı engeller. Aslında bize böyle bir orijini, kökeni olduğunu unutturur; bu kaynaklara dönme gereğinin, anlamasak bile bir ihtiyaç olduğunu kabul etmemizi sağlar... *Dasein* artık onu yalnız başına pozitif bir tarzda geçmişe geri götüreceği ve üretici bir şekilde onu kendisi kılacağı en temel şartları anlayamaz hale gelir."¹

¹ Martin Heidegger, *Being and Time*, İngilizceye çevirenler: John Macquarrie & Edward Robinson, HarperSanFrancisco, 1962, s. 43.

Heidegger'in yıldırımları, "geleneksel" gelenek yorumlarının üzerine yağmaya devam etmektedir. Ona göre geleneklerimiz, köklerimizdir. Gelin görün ki, geleneksel gelenek fikri, bizi köklerimizden koparmaya yaramaktadır. Eğer biz varoluşumuzu sıhhatli bir şekilde gelenek içinde kökleştirmek istiyorsak, ileriye bakmalıyız, geriye değil. *Dasein*'in, Varlık'ın geçmişi, onu geçmişe çeken bir şey değildir. Tam tersine onun önünde giden, geleceğe doğru iten bir şeydir.²

Gelenek ve geçmişin, bu geleneksel olmayan ve "gelecekçi" anlatımı, Heidegger'i sunulan geçmişe karşı bir şiddet eylemine girmeye teşvik eder. Bu eylem, daha sonra Derrida'nın *Deconstruction* adını vereceği *Destruction*'dur; yani yıkma. Deforme edilmiş, bozulmuş gelenek kavramını yerine oturma yolu, mevcut gelenek kavrayışını yıkmaktan geçmektedir Heidegger'in dünyasında. Geçmiş inkâr etmez bu eylem; daha çok onu sapmış olduğu yanlış yoldan geri çevirir ve düzeltir: Sonsuz yenilikler ve zenginlikler keşfetmesi için.³

HARABELERDE AÇAN ÇİÇEK

Heidegger, geleneğe atfedilegelen "geçmiş olma" ve "geride kalmışlık" vurgusunu radikal bir şekilde tersine çevirir. Geleneği geçmiş, olmuş bitmiş ve geriye ait bir şey olarak kavramamız, aslında geleneğin ontik olarak şimdilerde "turistik" açıdan kavranması gibi bir yüzeyselliği dayatır. Geçmişten kalmış olan şeyler, buluntular, sanat eserleri, halı, kilim gibi objeler, folklorik ve etnografik malzeme vb. şeyler aslında geleneğin geçmişteki taşıyıcılarının "ölü" parçalarıdır, izleridir. Gerçekte geleneği geçmişe hapsedme stratejisi, bir yerde onu savunanları veya savunduklarını sananları da bir halka gibi kuşatmakta ve geleneği iyiden iyiye zehirli bir kâseye döndürmektedir. İçeni öldüren ve taşlaştıran bu kâse, geleneğin içerisindeki müthiş zenginliğin üzerini örten ve onu önemsizleştiren bir etki yapmaktadır.

Geleneği bir "şey" olarak, korunmaya ve bakıma muhtaç bir malzeme yığını olarak gören anlayışın kaynağı, son yıllarda giderek daha çok tartışılan gelenek-modernlik tartışmalarında yatmaktadır. Tıpkı sekülerizasyon teorisi gibi modern sosyolojinin acul icatlarından birisi olan bu tartışma, temelde modernliği tanımlamayı amaçlayan ve geleneği, modernliği tanımlamakta bir ayna olarak kullanan Aydınlanmacı yaklaşımdan sevimsiz yansımalar taşımaktadır.

René Guènon, Fritjof Schuon ve Seyyid Hüseyin Nasr'ın eserlerinde en hunçlu görünümüyle karşımıza çıkan ve Türkiye'deki düşünce dünyamızı ge-

² Age, s. 41.

³ Jonathan Ree, *Heidegger: History and Truth in Being and Time*, Phoenix 1998, s. 14.

lenek anlayışında büyük ölçüde tayin eden "modernliğe karşı gelenek" (*tradition versus modernity*) formülü, ilginç ve dolaylı bir yoldan İslam dünyasındaki pozitivist düşünce eğilimiyle bütünleşmiş ve birbirini beslemiş bulunuyor. Pozitivist-seküler söylem, geleneği eski, taşlaşmış ve geri kalmış olan herşeyle özdeşleştirerek yeni, hareketli ve dinamik, yaratıcı olan herşeyi temsil eden modernliğin karşısına, yani negatif kutba yerleştirir. Modernlik artıların, gelenek ise eksilerin bekçisidir bu söyleme göre.

Bu büyük ölçüde propagandist bakış, gelenek ile modernlik arasında taban tabana zıt bir ilişki kurmaya soyunur. Su geçirmez bölmeler halindedir onlar. Kesinlikle birbirleriyle uzlaşamazlar. Birinin var olduğu yerde ötekisinin esamisi okunmaz. Adeta Çin kozmolojisindeki *yin* ve *yang* gibidir gelenek ve modernlik; biri varsa öbürü yoktur ya da tersi.

Ama pozitivist tasavvurda "var olan" taraf hep modernliktir; olmayan taraf ise geçmişe hapsolmuş olan gelenektir. Aktif, belirleyici, değiştirici kudret, mutlak biçimde modernlikte ete kemiğe bürünmüştür. Gelenek, ancak *underground* ve *marjinal* olanı temsil edebilir. Marjnlarda direnebilir. Sınırlara sığınabilir. Nakışlarda, kültürel mirasta, kadim kültürlerin tortularında, bir halk türküsünde veya *courtly love*'larda, yani geçmişin seremonik düzeyde algılanmasında kendisini göstermesine müsaade edilebilir sadece. Dışleri sökülmiş, ehlileştirilmiş ve zararsız hale getirilmiş bir gelenek, bir "ornament" (süs) olarak modern hayatın bir köşesinde sakın sakın durabilir; ancak bu kadar müsaade edilebilir ona. Gelenek, böylece geçmişte bıraktığı iz'e indirgenmiş durumdadır.⁴

Bu pozitivist bakışın alabildiğine yığınak yaptığı gelenek-modernlik karşıtlığı, yukarıda isimlerini saydığım Gelenekselci (*Traditionalist*) mektebin üstadlarınca bu defa karşı ucundan giderek alabildiğine keskinleştirilecektir. Gelenek, sabit bir özdür ve açıklımları adeta sonsuzdur. İlişmediği ve kapsamadığı bir alan mevcut değildir. Geleneksel toplumun hemen her hücresi, siyaset dahil, gelenek veya Gelenek tarafından yönetilir, yönlendirilir, etkilenir, şekillendirilir, hatta *yutulur*. Geleneksel toplumu bir hamur gibi yoğuran bu Gelenek, vahiyle başlar ve en alt kattaki folklorik malzemeyle nihayetlenir. Geleneğin kapsamına girmeyen yok gibidir. Gelenek, Nasr'ın kullandığı "teknik" anlamda,

"...(İ)nsanlara beyan edilmiş veya gizlenmiş İlahî bir kökenin (*origin*) hakikatleri veya umdeleri, gerçekte ise bütün bir kozmik sektördür."⁵

⁴ Seyyed Hossein Nasr, *Knowledge and the Sacred: The Gifford Lectures, 1981*, Edinburgh University Press, 1981, s.67.

⁵ Nasr, *age*, s. 68.

Bu "kozmetik sektör" ise o kadar farklı alanlara nüfuz etmektedir ki, hukuk, sosyal yapı, sanat, sembolizm, bilimler ve bunların kazanılmasında yardımcı olan peygamberler, resuller, *avatarlar*, Logos ve diğerlerini kapsamakta, ve adeta bize, kapsayabileceği başka neler olduğunu sormaktadır hâl diliyle.

GELENEK VE MODERNLİK: UZLAŞMAZ KUTUPLAR MI?

Gelenek, şahıslaşmış gibidir burada. Yapmakta ve etmekte olan insanlar değil, o bir defa kurulmuş ama kurulduktan sonra da kendi sürekliliğini garanti altına almak için insanları kullanan bir tür *Geist* vardır sanki karşımızda. Geleneksel bir dünyada yaşamak, Geleneğin kökenini oluşturan bilginin alındığı dünyaya göre yaşamaktır. Bu kaynaktan beslenmek, her neslin geleneğin hakikatini kendi kapasiteleri nisbetinde gerçekleştirmesini sağlar ve onları "zaman ve oluşun soldurucu etkisi"nden bağışık kılar. Bozulma olmadan yoluna devam eder Gelenek. Saf olmalı ve saf kalmalıdır.

Burada Nasr'ın, Geleneğin kuşatma kapasitesine dair şüphelerimizi bertaraf eden bir paragrafıyla müşerref oluyoruz. Burayı beraber okumalıyız:

"Gelenekselliğiyle temayüz etmiş bir medeniyette, geleneğin sahasının haricinde hiçbir şey bulunmaz. [Hatta] (g)eleneksel umdelerin ve uygulamalarının haricinde varolma hakkına sahip hiçbir gerçeklik alanı [da] söz konusu değildir."⁶

Nasr'ın bu keskin ifadeleri, geleneksel bir medeniyette *uzlaşmaz* bir gelenek hakimiyetinden ve otoritesinden bahsetmektedir. Bu hakimiyet, sarsılmaz ve yitip gitmez mutlak bir hakimiyet modelinden çıkmaktadır. Alasdair McIntyre'ın deyişiyle söylersek, bu tür "kapalı" gelenek anlayışlarındaki otoriterizm, Burkeci bir gelenek anlayışının temelini oluşturmaktadır¹ ama aynı zamanda geleneğin içerisindeki çatışan unsurlara ve çatışmaların doğurduğu dinamizme -ki gelenek büyük ölçüde bu tartışmalarla dinamizm kazanmaktadır- gereken değeri vermez. Vurgu hep 'düzen'e yapılır.

Ancak sıra modern dünyada geleneğin durumuna geldiğinde, bu kendinden emin tavır, bu uzlaşmaz söylem, bu kuşatıcı yaklaşım derin bir ikilemin boynuzlarına yakalanmaktan kurtulamaz.

Madem gelenek, kendi dönemindeki bütün alanlara tartışmasız bir şe-

⁶ Nasr, *age*, s. 80.

¹ Stephen S. Turner, "McIntyre in the province of the philosophy of the social sciences", Editör: Mark C. Murphey, *Alasdair McIntyre*, Cambridge University Press, 2003, s. 90.

kilde egemendi, öyleyse nasıl oldu da modernlik gibi "arızî" bir gelişme, hatta 'sapma' birkaç yüzyıl içerisinde onun yerini almayı başardı? "Geleneksel" tabanlı toplumlarda yeni hakimiyet formlarını nasıl kurabildi? Ve eskiden geleneğin mümtaz eyaletleri sayılan sanat, felsefe, hukuk, sosyal kodlar vs. üzerinde Gelenekselci yazarların, dehşetinden bizi o kadar korkuttukları müthiş bir hakimiyeti hangi maharetiyle tesis edebildi?

"Güçlü gelenek" söylemi bu noktada yerini hakkı yenmiş ve yaralı, hatta "yenik" (*defeated*) bir gelenek söylemine bırakmaktadır. Ve baştan o kadar itina ile ayarlanan gelenek pusulası, düşmanı abartmakta düştüğü boşluğu kapatmak istercesine şaşmaktadır.

Biraz önce geleneğin hayatın bütün alanlarını tek başına ve mutlak bir şekilde kapladığı tezini işlerken "totalitarizm" söylemini aklına getirmeyen Nasr, modern dünyayı eleştirirken bunu düşmanına (modernliğe) karşı bir silah olarak kullanmaktan çekinmez. Geleneği hayatın bütün alanlarına nüfuz ettiren yazar, modernizmin aynı şeyi yapması karşısında nedense öfkelenir. Modern dünyadan herhangi bir "hayr"ın sâdır olması mümkün değildir Nasr'a göre. Eğer kazara bir hayır sâdır olmuşsa bile bu, modernizmin özünden (*essential*) gelmeyip arızîdir (*accidental*). Nasr'ın iki dünyanın iflah olmaz şekilde bir araya gelemezliğini en keskin bir şekilde vurgulayan cümlesi ise edebî açıdan da parlak sayılabilir:

"Denilebilir ki, geleneksel dünyalar özde iyi, arızî olarak kötü iken, modern dünya özde kötü, arızî olarak iyidir."⁸

Bu nedenle gelenek ilkece modernizme muhaliftir, zıttır.

Aslında Nasr'ın modernizme bu şiddetli muhalefeti, bir başka çalışmamızda da değindiğimiz gibi, modernizmin gelenekten ne kadar çok şeyi bünyesinde taşıdığı ve devam ettirdiğiyle alakalı genetik bir halef-selef ilişkisinin kıyıcı rekabetini hatırlatmaktadır. Modernizm geleneğe şiddetle karşı koyar, çünkü onun bünyesinden çıkmıştır ve sonuçta onun bir parçasıdır. (Belki paradigmatik olarak Batı toplumları bağlamında doğru ama diğer toplumlar için de belli oranlarda geçerliliği olan bir ilişki tarzıdır bu. "İtaat" ve "pazarlık" ilişkisinin devlet ve toplum bazında gecekonduların şehir haline gelmesi sürecinde devam etmesiyle, Osmanlı toplumunda isyanların bir tür "pazarlık" yöntemi olarak iş görmesi arasındaki devamlılık, ilginç ol-

⁸ Nasr, *age*, s. 85.

maktan öte modernleşen bir geleneğimiz olmuştur.⁹) Geleneğin modernizme / modernliğe karşı çıkışı ise aslında bir zamanlar onun geleneksel dünyada kapladığı "total yer" in modern dünyada başka ve yeni güçlerle paylaşılmış, hatta ele geçirilmiş olmasındandır.¹⁰

YENİ BİR GELENEK-MODERNLİK TANIMINA DOĞRU

David Gross, 1992'de çıkan kitabı *The Past in Ruins*'de, gelenek ile modernlik arasında kurulan bu kurmaca dikotomiye ciddi eleştiriler yöneltir. Geleneği kendi içinde bir bütün, modernliği de yine kendi içinde bir başka bütün olarak tanımlama alışkanlığı, bizi her iki kavramı mutlaklaştırmaya götürmektedir. Adeta 1650'lerde bütün Batı dünyasının bütün kültürel çatısı gelenekseldir de, 1850'lerde, yani 200 yıl içinde tamamiyle modernliğe geçmiş gibi konuşmaktayızdır.¹¹

Her iki tanımlama da alabildiğine özcüdür. Geleneksel dönemi nasıl sadece geleneksel olarak nitelendiremezsek, modern dönemi de tamamen modern olarak göremeyiz. Bu, her iki kavramın sahip olduğu ontolojik düzeyin tesviyesi, düzleştirilmesi gibi daha tehlikeli bir sonuç doğurur. Karmaşık ve dinamik bir tartışmaya davet etmez; yüzeye sürüklenmeye zorlar bizi. Oysa ihtiyacımız olan şey, bu kapsamlı tartışmadan sağlıklı ve derin sonuçlar türetmek olmalıdır.

Gelenek ve modernliği iki karşıt ve uzlaşmaz kutup olarak görmeye devam edersek bu defa nasıl olup da modern dünyanın geleneksel dünya üzerine bu kadar kolayca postu serdiğini ve ardından küreselleşmenin nasıl olup da geleneksel dediğimiz medeniyetlerin kalbine doğru bu kadar suhuletle yürüyebildiğini açıklayamayız. Hatta bu noktada modernliği otorite olarak konumlandırma isteklerine haklı bir gerekçeyle karşı da çıkamayız, çünkü gelenek savunucuları da sonuçta bir başka ve daha temel, meşruiyet ve temelini göklerden alan bir başka otorite kavramının sorgulanamazlığını öne sürüyorlardı. Bu otoritenin gelenek içerisindeki galiplerin mi yoksa mağlupların mı sesi olduğuna kimin karar vereceği de ayrı bir mesele olarak

⁹ Bkz. Mustafa Armağan, *Osmanlı: İnsanlığın Son Adası*, İstanbul, 2003, Ufuk Kitapları, s. 200-205.

¹⁰ Bkz. Mustafa Armağan, *Gelenek ve Modernlik Arasında*, İstanbul, 1995, İnsan Yayınları (2. baskı: İstanbul 1998, İz Yayıncılık).

¹¹ David Gross, *The Past in Ruins: Tradition and the Critique of Modernity*, University of Massachusetts Press, 1992, s. 42.

karşımızda durmaktadır.¹² Bedelsiz, dahası teolojik ve sosyal maliyeti olmayan bir gelenek kavrayışını savunmanın sığılığı ayrıca tartışılmalıdır.

O zaman şöyle demek mümkün:

Birincisi, gelenek ve modernliği sabit birer öz veya "şey" olarak görmek yerine, onları daha esnek ve akışkan ve geçişken formlar olarak yeniden konumlandırmak durumundayız. İkincisi, geleneği de, modernliği de insanın olmadığı, insandan bağımsız saf formlar olarak görmek yerine, mutlaka insanların düşünce ve eylemleriyle şekillenen oluşumlar olarak anlamaya çalışmalıyız. Üçüncüsü, bunları ayrı dünyalar olarak görmek yerine "likid" kategoriler olarak görmeye kendimizi alıştırmalıyız. Hatta bazı yazarların yaptığı gibi "modition" ve "tradernity" gibi, ikisinin de mezc olduğu yeni formlar içerisinde olaya bakmayı öğrenmeliyiz.¹³

Böyle bakabilirsek, *statik gelenek* bir yanda, *dinamik modernlik* öte yanda (pozitivist söylem) ya da saf dindar gelenek bir yanda, mutlak kötü ve dindışı modernlik öbür yanda (Gelenekselci söylem) gibi kısır ikilemlerden kurtulma imkânını bulabiliriz.

Belki de burada imdadımıza bir tarihçi yetişebilir ve sosyal bilimcilerin karşımıza diktiği duvarlarda bazı delikler açıp arkasını görmemize yardımcı olabilir. 20. yüzyılın yetiştirdiği en karmaşık tarihçi-düşünürlerden birisi olan Marshall Hodgson, 3 ciltlik İslam tarihi *The Venture of Islam*'ın sonlarına doğru giriştiği modernlik ve geleneksellik tartışmasında alana yeni katkılar yaparken, modernliği 'köklerinden kopma' şeklindeki vulgar sosyolojik tanımlamanın Batı ve Doğu, özellikle de İslam toplumları sözkonusu olduğunda ne kadar kısır kalabildiğini de gözler önüne sermektedir.

Hodgson'a göre modernlik, zorunlu olarak modern-öncesi geçmişin bütün kültürel gelenekleriyle bir yarık oluşturmuştur. Fakat Batı'da gelenekle modernlik arasında oluşan bu yarık nisbeten ılımlı kalmıştır. Batı nisbeten gelenekselliğini korumuş, modern toplumun belli başlı bütün vecheleri belirsiz bir geçmişle nisbî bir sürekliliği olan geleneklerden serpilmiştir. Genel olarak ifade edersek, der, Hodgson, Batı haricindeki topraklar ve özellikle de İslam toprakları -tarihî eylem düzeyinde, yani belirleyici kararların alınmasının gerektiği teknikalistik hayat alanında- nisbî olarak geleneksellikten u-

¹² Bu konuda bkz. John D. Caputo, "Gadamer's closet essentialism: A Derridean critique", Editörler: Diane P. Michelfelder & Richard E. Palmer, *Dialogue and Deconstruction: The Gadamer-Derrida Encounter*, SUNY Press, 1989, s. 264.

¹³ Timothy W. Luke, "Identity, meaning and globalization: Detraditionalization in postmodern space-time compression", Editörler: Paul Hellas, Scott Lash & Paul Morris, *Detraditionalization: Critical Reflections on Authority and Identity*, Blackwell 1996, s. 117.

zaklaşmıştır: yeni, modern hiçbir eski köke sahip değildir: tamamen modernlerdir. Onlar için gelenekteki bu yarık, tahripkâr ve çarpıcıdır: Yaygın söylemi tersine çevirecek olursak, modern dünyanın problemlerinin özünde, sürekliliğin ılımlılaştırıcı etkilerinden yararlanan *geleneksel* bir Batı'nın, katı bir biçimde geleneklerle bağını kesmiş, tekbiçimleştirilmiş haliyle *modern* olan dünyanın geri kalanı ile acılı ilişkisinin yattığını söyleyebiliriz.¹⁴

Böylece modernliğin büyük kısmının geleneksel unsurlar taşıdığı, hatta taşınması gerektiği, zira modernliğin bir gelenek olmadan var olamayacağı ve var kalamayacağı gibi vurgular, modernleşme tarihimizin daha sahil bir şekilde anlaşılabilmesi ve bugünümüzü şekillendiren problemlerin daha net bir şekilde görülebilmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

ABSTRACT

HEIDEGGER, NASR VE HODGSON: REFACING WITH TRADITION

Tradition is a modern phenomenon but not a modern fact. It is a category comes with the struggle against modernism. Therefore it is always concentrated on in terms of modernism and it collects the negative features of modernism in itself if modernism carries all the positive features.

However, master-slave relation that sociology tries to establish between tradition and modernism has to be reshaped by discussions which pull the two to the same plane and it has to be emphasized strongly that there is no rigid walls between them, on the contrary they are transitive categories. Once this point of view is changed, both categories become "liquid" and reach a more dynamic point where they continuously build each other. Author, continuing this discussion since 1994, aims to settle up these three thinkers- Heidegger, S. H. Nasr ve M. Hodgson- by comparing their perspectives.

Keywords: Tradition, traditionalism, religion, modernity

¹⁴ Marshall G. S. Hodgson, *The Venture of Islam: Conscience and History in a World Civilization: cilt: 3, Gunpowder Empires and Modern Times*, The University of Chicago Press, 1974, s. 428.